

УДК 378. 22.016:5:[373.5]

Г. Єльнікова

ІНДИКАТИВНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ГОТОВНОСТІ ДО ВВЕДЕННЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. Стаття присвячена проблемі готовності до введення профільного навчання. Розглядається сутність технології формування готовності до зазначеної діяльності. Виявлено індикатори, що характеризують готовність освітньої системи до введення профільного навчання.

Ключові слова: профільне навчання, готовність освітньої системи індикативне планування, індикатори готовності, моніторинг.

Галина Єльнікова

Индикативные аспекты оценки готовности к введению профильного обучения

Аннотация. Статья посвящена проблеме готовности к введению профильного обучения. Рассматривается сущность технологии формирования готовности к указанной деятельности. Выявлены индикаторы, характеризующие готовность образовательной системы к введению профильного обучения.

Ключевые слова: профильное обучение, готовность образовательной системы, индикативное планирование, мониторинг, индикаторы готовности.

Galina Yelnikova

Indicative evaluation aspects of preparedness for the introduction of Special Education

Annotation. The article deals with readiness for the introduction of school education. The essence of technology readiness for the formation of these activities. Identified indicators that characterize the readiness of the education system to the introduction of school education.

Key words: profile training and readiness of the education system indicative planning, monitoring, indicators of readiness.

Постановка проблеми. Вхідження України до європейського освітнього простору, рух до якості навчання світового рівня, що диктується процесами глобалізації та інтеграції, – основний вектор модернізації національної системи освіти. Розвиток освіти в к. ХХ – на поч. ХХІ ст., диверсифікація ринку освітніх послуг, наростаючий вплив на виховання та освітні процеси особистісно орієнтованих, варіативних підходів актуалізували в педагогічній теорії і практиці ідею профільного навчання, яка стала одним із напрямів удосконалення системи загальної середньої освіти. Саме профілізація старшої школи дає шанс створити найсприятливіші умови для диференційованого навчання старшокласників, забезпечити їм осмислений вибір професії, допомогти школі перебороти автономність, об'єднавши ресурси та зусилля з іншими навчальними закладами – професійно-технічними, вищими, міжшкільними навчально-виробничими комбінатами тощо, а в перспективі – і з потенційними роботодавцями. Виконання цього завдання забезпечується, насамперед, оновленням змісту і методів функціонування освітньої системи з метою підвищення рівня готовності до введення профільного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу наукових джерел свідчать про те, що в сучасній педагогічній теорії достатньо розробленими є проблеми педагогічної готовності (Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, А. Ліненко, Н. Ничкало, В. Моляко, С. Стрижак, В. Усков та ін.). Наукове обґрунтування загальних аспектів формування готовності вчителя до професійної діяльності провели М. Дьяченко, Л. Кандибович Г. Костюк, Н. Кузьміна, О. Мороз, В. Сластьонін, А. Щербаков та ін. Проблеми готовності майбутніх педагогів різних спеціальностей до професійної діяльності вивчали І. Гавриш, Л. Григоренко, О. Гура, Л. Кадченко, Л. Кондрашова, А. Ліненко, С. Максименко, Р. Нізамов, О. Пелех, Г. Троцько, Ю. Шаповал, В. Щедриков та ін. Водночас питання

готовності освітньої системи до введення профільного навчання системно не досліджувалося.

Мета написання статті. Сучасний учитель середньої загальноосвітньої школи, який здійснює профільну освіту учнів, має бути готовий до реалізації її принципів, не лише досконало володіти інтерактивними, проектно-дослідними та комунікативними методами організації навчального процесу, а й уміти гнучко реагувати на інтереси учнів у рамках різних профілів, адаптувати зміст і форму подачі навчального матеріалу під індивідуальні освітні траєкторії старшокласників, розробляти і реалізувати варіативний компонент профільної освіти.

У зв'язку з недостатньою розробленістю структури готовності вчителя до роботи в умовах профільного навчання і відсутністю відповідного навчально-методичного забезпечення його підготовки до професійної діяльності необхідно з'ясувати сутність та індикатори, що характеризують готовність освітньої системи до введення профільного навчання

Виклад основного матеріалу. Готовність освітньої системи до введення профільного навчання – складний об'єктно-суб'єктний стан освітньої системи, що характеризується наявністю в ній необхідних і достатніх умов (ресурсів, можливостей) внутрішнього і зовнішнього характеру, які дозволяють у розумні терміни забезпечити на гідному якісному рівні і при раціональному витрачанні ресурсів, часу та зусиль учасників освітнього процесу успішне введення профільного навчання на старшому ступені загальної освіти. У його складі можна виокремити два основних компоненти:

1. Готовність суб'єктів перетворень до вирішення завдань уведення профільного навчання, що в свою чергу включає:

- ціннісну готовність (суб'єкт поділяє і сприймає цінності й цілі роботи);
- мотиваційну готовність (суб'єкт прагне до досягнення поставлених цілей і завдань);

- виконавську готовність (суб'єктові притаманна відповідна компетентність – знання, вміння, навички, якості, необхідні для вирішення завдань).

2. Готовність ресурсів і умов, що використовуються суб'єктами перетворень.

Аналіз практики свідчить, що введення профільного навчання має проходити по мірі готовності освітніх систем. Це вимагає відповідних інструментів, серед яких необхідно виділити два взаємопов'язаних:

- індикативне планування;
- моніторинг готовності до введення профільного навчання [6; 7].

Індикативне планування – тип, спосіб планування, що протиставляється зазвичай жорсткому директивному типу планування і передбачає, зокрема, виділення головних параметрів та індикаторів, які відображають бажаний стан об'єкта (предмета) планування, а також подальше відстеження і оцінку його реального стану в співвідношенні з бажаним (А. Місеєв [1], [3]). Параметри та індикатори можуть ставитися як до оцінки власне введення профільного навчання, так і до оцінки готовності освітньої системи до такого введення (А. Моїсеєв, С. Кравцов [5]).

Предмет індикативного планування – система, явище, процес, по відношенню до функціонування, стабілізації та розвитку якого здійснюються дії планування (моніторингу, оцінки). У даному випадку таким предметом є введення профільного навчання в системі загальної освіти, а в більш широкому розумінні – масштабне нововведення і його соціальний супровід. Моніторинг – спостереження за яким-небудь процесом у динаміці з метою виявлення його відповідності бажаному результату; система організації, збору, зберігання, обробки та розповсюдження інформації про функціонування освітньої системи, що забезпечує безперервне стеження за її станом і прогнозування її розвитку [4]. Оцінювані параметри – окремі значущі компоненти, аспекти, характеристики, змінні предмета планування (моніторингу, оцінки), які спеціально виділені й відображені в індикативному

плані і є основою для встановлення характерних індикаторів. Оцінювані параметри зазвичай визначаються шляхом системного аналізу предмета планування, що виявляє його ключові компоненти, аспекти, найважливіші характеристики без утрати цілісності об'єкта. Дані – первинна основа для отримання значущої інформації про предмет планування і оточуючого середовища, перетворюються в необхідні (нормативні, планові) характеристики цього предмета або слугують основою для висновків про його стан у співвідношенні з поставленими цілями. У загальному масиві даних виділяють релевантні дані, які лежать в основі висновків, на відміну від надлишкових, непотрібних, не відповідних вирішуваним завданням [2].

Індикатор розглядаємо як доступну спостереженню і вимірюванню характеристику досліджуваного об'єкта; в експериментальній ситуації індикатори замінюють, виявляють і представляють інші характеристики вимірюваного об'єкта, зазвичай недоступні спостереженню. Система індикаторів – це взаємопов'язана їх сукупність, що дозволяє отримувати необхідну і достатню інформацію про стан оцінюваних параметрів і предмета планування (моніторингу, оцінки) в цілому. Значення індикаторів полягає у забезпеченні кількісних величин або якісних характеристик, що описують конкретний стан індикатора. Одиницею вимірювання є кількісне або якісне вираження параметрів, які оцінюються, та індикаторів, що відповідають специфічному характеру і дозволяють виявити, виміряти й оцінити його стан. Цільові значення індикаторів – це ті зміни якостей освітньої системи, що відповідають поставленим цілям і свідчать про їх досягнення. Досягнення цільових значень індикаторів є свідченням, на підставі якого здійснюється оцінка ситуації, або критерієм оцінки (у нашому випадку – оцінки готовності освітньої системи до введення профільного навчання).

Для встановлення набору (системи) індикаторів, які свідчать про характер протікання того чи іншого процесу і його результати, необхідно спочатку виділити найбільш значимі параметри оцінки. Виходячи із прийнятого нами за основу підходу, можуть бути означені наступні основні і

загальні для різних рівнів управління параметри оцінки готовності освітньої системи до введення профільного навчання.

Параметр 1 – готовність суб'єктів: ціннісна; мотиваційна; виконавська.

Параметр 2 – готовність необхідних умов і ресурсів: створення нормативної бази переходу на профільне навчання; використання наявної освітньої мережі та інфраструктури, аудиторного фонду та створення нових локальних освітніх мереж для організації профільного навчання; забезпечення структурно-інституційних ресурсів переходу на профільне навчання; обґрунтування, накопичення і використання концептуальних ресурсів; розробка та використання програмно-методичного забезпечення; підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації, професійний розвиток і доцільна розстановка кадрів, покликаних організувати, здійснювати, забезпечувати, супроводжувати перехід на профільне навчання; матеріально-технічне забезпечення, залучення та використання обладнання, засобів навчання, транспортних засобів тощо; інформаційне забезпечення; фінансове забезпечення; управлінський супровід необхідних змін системи.

Подальшим кроком у розробці комплексної оцінки готовності освітніх систем до введення профільного навчання стало створення набору індикаторів. При цьому в набір індикаторів мають бути включені такі їх види (за А. Моїсеєвим [3]).

1. Індикатори наявності. Про готовність до введення профільного навчання в ряді випадків можна судити при наявності або відсутності певних ресурсів, результатів.

2. Індикатори кількості. У випадках, коли інформації про наявність певних фактів недостатньо для висновків про готовність освітньої системи до введення профільного навчання, корисно використовувати конкретизуючі ситуацію кількісні показники.

3. Індикатори якості. Необхідність оцінки якості передумов готовності до введення профільного навчання. Показники якості зазвичай пов'язані з рівнем реалізації певних значущих вимог та зі ступенем відповідності

реальної ситуації цим вимогам. Використання таких індикаторів передбачає наявність сформульованих нормативних вимог до різних аспектів готовності системи до введення профільного навчання. Показники якості за певних умов можуть бути виражені і в кількісній формі.

4. Індикатори ефективності / економічності. З урахуванням чималих ресурсних витрат на введення профільного навчання важливо оцінювати також раціональність, ефективність, економічність витрат використовуваних ресурсів. Тут мова може йти про індикатори, що відображають співвідношення отриманого ефекту до витрат або співвідношення реальних та нормативно встановлених раціональних витрат.

5. Індикатори часу. Введення профільного навчання і підготовка до нього – процеси, які вимагають певного часу: Якщо має місце поспіх і штучне форсування переходу на профільне навчання, виникає ризик низької якості, а то й профанації цього переходу. Але й розтягувати ці процеси на невизначений термін також нерозумно, тому необхідно пов'язувати досягнення головних і проміжних цілей з часовими періодами.

Систему індикаторів, що характеризують готовність освітньої системи до введення профільного навчання на основі аналізу комплексу названих вище наукових досліджень [] нами представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Система індикаторів, що характеризують готовність освітньої системи до введення профільного навчання (ПН)

Укрупнена група індикаторів	Сутність індикаторі готовності
1. Готовність нормативної бази	1.1. <i>Наявність легітимно прийнятих і затверджених нормативних актів, що регламентують:</i> 1.1.1. Загальні питання організації; 1.1.2. Зміст, технології та методичну підтримку введення профільного навчання; 1.1.3. Питання організації поточної і підсумкової атестації учнів; 1.1.4. Питання транспортування, забезпечення харчування, безпеки і охорони здоров'я учнів за умови мережевої моделі; 1.1.5. Питання кадрового забезпечення; 1.1.6. Фінансово-економічні питання;

	1.1.7. Питання управлінського супроводу.
	1.2. Повнота номенклатури нормативних актів
	1.3. Наявність / відсутність і кількість важливих питань, не врегульованих нормативною базою
	1.4. Кількість і відсоток від потреби нормативних актів
	1.5. Дієвість нормативних актів
2. Готовність до використання наявної освітньої мережі та інфраструктури, аудиторного фонду та створення нових локальних освітніх мереж для організації профільного навчання	2.1. Наявність достатньої інфраструктури та аудиторного фонду для організації предпрофільної підготовки та профільного навчання
	2.2. Кількість і частка від потреби місцевих освітніх мереж / школи для організації профільного навчання
	2.3. Потужність мережі, кількість і частка від потреби учнівських місць в мережах, створених для організації ПН (в цілому і по окремих профілях навчання)
	2.4. Наявність регламентів мережевої взаємодії
	2.5. Кількість і відсоток учнів, яким надана транспортна доступність для отримання послуг (в місті і на селі)
3. Готовність структурно-інституційних ресурсів переходу на ПН	3.1. Наявність ресурсного центру
	3.2. Укомплектованість центру необхідними ресурсами
	3.3. Наявність суспільно-державного органу сприяння введенню ПН
	3.4. Наявність, кількість і відсоток від потреби регіональних та шкільних команд введення ПН
	3.5. Наявність інформаційного ресурсу як віртуального інституту підтримки введення профільного навчання
4. Готовність концептуальних, науково-методичних ресурсів	4.1. Наявність моделі та / або концепції переходу на ПН, методичних рекомендацій щодо переходу на профільне навчання, переходу на профільне навчання типових освітніх програм і програм розвитку шкіл, що здійснюють профільне навчання
	4.2. Наявність моделі наукового консультування та супроводу введення профільного навчання в регіоні, районі школі
	4.3. Наявність інфраструктури вивчення, узагальнення та поширення досвіду запровадження ПН
	4.4. Наявність закріплення відповідальності науково-методичних кадрів за надання консультаційних послуг у сфері ПН
	5.1. Забезпеченість рекомендацій з контролю й оцінки досягнень учнів у системі ПН (кількість і відсоток від потреби)
	5.2. Кількість і відсоток від потреби навчальних програм профільного рівня (у цілому і за окремими профілями)
	5.3. Кількість і відсоток від потреби навчальних програм базового рівня ППП, ПЗ (у цілому і за окремими профілями)
	5.4. Кількість і відсоток від потреби навчальних програм елективних курсів (у цілому і за окремими профілями)
	5.5. Кількість і відсоток від потреби підручників та навчальних посібників для ПН (у цілому і за окремими профілями)
	5.6. Кількість і відсоток від потреби навчальних посібників для самостійної роботи учнів (у цілому і за окремими профілями)

		профілями)
		5.7. Кількість і відсоток від потреби методичних посібників та рекомендацій для вчителів (в цілому і по окремих профілях)
		5.8. Забезпеченість методиками діагностики навченості учнів у системі ПН (кількість і відсоток від потреби)
6.Готовність кадрових ресурсів		6.1. Кількість і питома вага педагогічних працівників, що пройшли підготовку, професійну перепідготовку або підвищення кваліфікації для роботи в системі ПН
		6.2. Кількість і питома вага методичних кадрів, що пройшли підготовку, професійну перепідготовку або підвищення кваліфікації для роботи в системі ПН
		6.3. Кількість і питома вага управлінських кадрів, що пройшли підготовку, професійну перепідготовку або підвищення кваліфікації для роботи в системі ПН
		6.4. Кількість і питома вага кадрів з високою ціннісною готовністю до введення ПН
		6.5. Кількість і питома вага кадрів з високою мотиваційною готовністю до введення ПН
		6.6. Кількість і питома вага кадрів з високою виконавською готовністю до введення ПН
		6.7. Кількість і питома вага кадрів, які мають досвід роботи в системі ПН
		6.8. Кількість і відсоток від потреби фахівців, покликаних здійснювати супровід введення ПН
7. Готовність кадрової інфраструктури		7.1. Наявність закладів системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників освіти до підготовки кадрів для системи ПН
		7.2. Потужність інфраструктури роботи з кадрами, кількість і відсоток від потреби навчальних місць
		7.3. Кількість затверджених освітніх програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників освіти
		7.4. Кількість і відсоток від потреби слухачів, які пройшли підготовку різних рівнів
		7.5. Дієвість роботи з кадрами
8.Готовність матеріально-технічних ресурсів		8.1. Кількість і відсоток від потреби ЗНЗ, оснащених обладнанням та засобами навчання, необхідними для ПН
		8.2. Кількість і відсоток від потреби транспортних засобів, що використовуються для підвезення учнів
		8.3. Кількість і відсоток від потреби водіїв відповідної кваліфікації
9.Готовність інформаційного, рекламного і супроводу	PR-	9.1 Кількість і відсоток від потреби учасників освітнього процесу, досить поінформованих про мету, завдання, переваги ПН
		9.2. Наявність інформаційних ресурсів і каналів, які систематично займаються інформаційним, рекламним і PR-супроводом введення ПН
10. Готовність фінансових ресурсів		10.1. Наявність розрахунку потреб у фінансових ресурсах на введення ПН, що враховує всі основні статті витрат
		10.2. Наявність затвердженої схеми фінансування основних витрат з введення ПН з урахуванням бюджетів усіх рівнів та позабюджетних коштів

	10.3. Наявність питань фінансування введення ПН у середньострокових регіональних програмах розвитку (району, школи або системи освіти)
	10.4. Обсяги і відсоток від потреби фінансових ресурсів, необхідних для введення ПН (у цілому і за головними статтями витрат)
11. комунікаційна готовність	11.1. Наявність зв'язків з конкретними фахівцями, що забезпечують ресурсний та управлінський супровід введення ПН в регіоні, районі, школі
12. управлінська готовність	12.1. Наявність документованої моделі управління введенням ПН, що містить розподіл цілей, функцій управління, опис організаційної структури, регламентів і механізмів управління
	12.2. Наявність системи мотивації, стимулювання і підтримки кадрів до впровадження ПН
	12.3. Володіння системою індикаторів оцінки готовності до введення НО і використання цієї системи

У ході дослідження нами сформульовано сукупність вимог до індикаторів, які мають використовуватися в рамках системи моніторингу готовності до введення профільного навчання: здатність відображати значущі, ключові характеристики оцінюваних параметрів; можливість виявлення цільових значень індикатора; відповідність особливостям рівнів системи освіти; економічність і мінімізація кожного індикатора з урахуванням потреб різних рівнів управління системою освіти; інструментальність і технологічність використовуваних індикаторів (з урахуванням існуючих можливостей збору даних, методик вимірювань, аналізу та інтерпретації даних, підготовленості споживачів освітніх послуг до їх сприйняття); цілісність і взаємодоповнюваність індикаторів; зручність застосування й можливість використання індикаторів як у зовнішній оцінці готовності до введення профільного навчання, так і для самооцінки, внутрішнього моніторингу та експертизи якості навчального процесу.

Висновки з дослідження й перспективи подальших розвідок із напрямку. При практичному використанні запропонованої системи індикаторів вважаємо за доцільне рекомендувати: по-перше, необхідно мати на увазі, що робота з індикаторами не є самоціллю, а лише засобом для отримання обґрунтованих висновків про готовність освітньої системи до введення профільного навчання; по-друге, чим масштабнішою є освітня

система, тим більше про оцінку її готовності до введення профільного навчання варто робити висновок з укрупнених груп індикаторів, що скорочує кількість узагальнених параметрів такої оцінки. Це дозволить здійснити комплексний аналіз ситуації та виявити проблемні зони готовності до введення ПН, тобто – ті змістові й процесуальні аспекти, за якими спостерігається найбільша частка проблемних індикаторів. Саме з цих аспектів і потрібне прийняття невідкладних управлінських рішень. І по-третє, необхідно виділяти в загальному переліку індикаторів пріоритетні, пов'язані з готовністю нормативно-правової бази, програмно-методичного та кадрового забезпечення введення в даній освітній системі профільного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверкин В. Н. Теоретические основы и практика инновационного административного управления территориальными образовательными системами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук / В. Н. Аверкин ; Новгородский гос. ун-т им. Ярослава Мудрого. – Великий Новгород, 1999. – 42 с.
2. Кадровые ресурсы профильного обучения / авт. колл.: В.И. Блинов, С.С. Кравцов, И.С. Сергеев. под ред. А.А. Пинского: монография. – М., 2005. – 104 с.
3. Ключевые проблемы региональных образовательных систем: Опыт анализа / под ред. А.М. Моисеева. – М.: РОССПЭН, 2002. – 284 с.
4. Майоров А.Н. Мониторинг в образовании / А.Н. Майоров. – СПб.: Образование-Культура, 1998. – 344 с.
5. Методология и методика сопровождения региональных проектов развития образования / под ред. Е.И. Казаковой, А.М. Моисеева. – М.: Росспэн, 2003.

6. Самодрин А. П. Педагогічна організація регіону: теорія і практика : монографія / А. П. Самодрин. – Кременчук : ПП Щербатих, 2006. – 232 с
7. Шиян Н. І. Профільне навчання у школах сільської місцевості: теорія і практика : монографія / Н. І. Шиян. – Полтава : АСМІ, 2004. – 443 с.

Біда О.А. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної, дошкільної та початкової освіти навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького;